

Rapport 1/2014

Kvinnemishandling og dyremishandling: To sider av samme sak?

Pilotprosjekt finansiert av Dyrevernalliansen

Margunn Bjørnholt

Policy and
Social Research

Policy and Social Research AS
Labben 22, 1359 Eiksmarka
Rapport 1/2014
ISBN: 978-82-999586-0-8

<i>Sammendrag</i>	4
<i>Introduksjon</i>	5
<i>Mål, metode og utvalg</i>	5
Hva sier forskningslitteraturen om sammenheng mellom vold mot dyr og vold mot mennesker?	6
Ulike sammenhenger.....	6
Sammenheng til senere voldskriminalitet mot mennesker	6
Samforekomst av voldsformer: dyremishandling som varsel om annen familievold	8
Hvordan håndteres sammenhengen?	9
Kvinner som oppsøker krisesentre.....	9
Konklusjon litteraturgjennomgang.....	10
Intervjuer med et utvalg relevante instanser i Norge	10
Krisesentre	10
Veterinærer	12
Mattilsyn	13
Konklusjon intervjuer	14
Sluttord og anbefalinger	14
Litteratur	15
VEDLEGG	19
Organisasjoner og initiativer i fra andre land	19
Aktuelle organisasjoner på nett	20

Sammendrag

Denne rapporten oppsummerer resultatene fra et pilotprosjekt om dyremishandling og vold mot mennesker, finansiert av Dyrevernalliansen og gjennomført 2013. Prosjektet har bestått av en litteraturgjennomgang og intervjuer med utvalgte personer, herunder daglig leder ved krisesentre, veterinærer og lokale Mattilsyn.

Forskningslitteraturen

Ut fra forskningslitteraturen synes det å være samforekomst mellom dyremishandling og annen familievold. Dette underbygges av krisesenterstudiene, som finner at vold mot dyr kan være en viktig del av voldserfaringene, omsorgsforpliktelsene og trusselbildet for dem som oppsøker krisesentre. Forskningslitteraturen er derimot ikke entydig når det gjelder en eventuell årsakssammenheng mellom dyremishandling som barn og senere voldskriminalitet som voksen.

Intervjuundersøkelsen

Krisesentrene var kjent med problematikk knyttet til plassering av voldsutsattes dyr og vold og trusler mot dyr som en del av voldsproblematikken for voldsutsatte, og flere hadde funnet løsninger for plassering av voldsutsattes dyr. Noen etterlyste muligheter for å gi et bedre tilbud. Til tross for at problemstillingen var noe alle hadde møtt, ble dette ikke diskutert i faglige sammenhenger.

Det er ikke mulig ut fra intervjuene med veterinærer og Mattilsynets distriktskontorer å si noe entydig om hvordan man håndterer spørsmål om vold mot dyr og vold mot mennesker og eventuell samhandling med andre etater.

Anbefalinger

For krisesentrene og kommunene som ansvarlige for krisesentertilbudet ville det kunne bidra til et bedre tilbud til voldsutsatte mennesker og dyr om dette i større grad ble løftet som et faglig tema.

Det trengs mer forskning for å etablere kunnskap om forekomst og eventuell sammenheng mellom dyremishandling og annen vold i Norge, samt hvordan dette håndteres av relevante parter i dag. Det trengs også en grundigere gjennomgang av forskningslitteraturen for å avklare den eventuelle sammenhengen mellom barns dyremishandling og eventuell videre voldskarriere.

HUN SOVER MED vinduet på gløtt. Det er vågalt, hun vet det, men det er jo så lenge siden sist. Da hun bråvåkner, er han allerede i rommet. Han skrur på lyset. «Nå dreper han oss,» tenker hun. Men han venter. «Jeg vil vise deg hvordan det kommer til å gå med deg,» sier han. I hånden holder han den lille kattungen til datteren deres. Raskt vrir han hodet om på det lille dyret, hiver den på gulvet, trækker på den. Det spruter blod. Hun skriker. Hylar. Forsøker å vekke det som finnes av naboer. Og plutselig er han borte igjen. (Dagbladet 20. 03. 2009)

Introduksjon

Bakgrunnen for prosjektet er økende oppmerksomhet internasjonalt om en mulig sammenheng dyremishandling og mellom dyremishandling og vold mot mennesker. Mens dette fenomenet har avstedkommet en betydelig forskningslitteratur og en rekke tiltak i mange land, syntes fenomenet lite kjent i Norge, da jeg først ble oppmerksom på problemet og, sammen med aktører innen vold og dyrevernsfeltet søkte om midler til et pilotprosjekt i ulike departementer i 2012. Det foreliggende prosjektet er finansiert av Dyrevernalliansen, og representerer et første forsøk på å undersøke problematikken omkring dyremishandling og eventuell sammenheng til vold mot mennesker i en norsk kontekst. Etter at prosjektet var påbegynt har interessen for temaet vært økende også her. Høsten 2013 sendte NRK Brennpunkt en reportasje om sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker med innslag fra Norge, Sverige, og USA, og i 2013 ble det også levert en bacheloroppgave på Politihøgskolen om dette temaet.

Det foreliggende prosjektet er et lite pilotprosjekt som består av en summarisk gjennomgang av relevant forskningslitteratur, og intervjuer med relevante personer/instanser i Norge. Rapporten presenterer først forskningslitteraturen, deretter resultatene fra intervjuene og til slutt konklusjon. I et vedlegg presenteres utvalgte tiltak og organisasjoner i andre land, samt relevante lenker.

Mål, metode og utvalg

Målet med dette pilotprosjektet har vært å undersøke dyremishandling og vold mot mennesker for å gi en pekepinn om kunnskapssituasjonen og hvordan man ser på dette fenomenet i Norge. Prosjektet har bestått av en litteraturgjennomgang, nettsøk etter relevante aktiviteter og organisasjoner og intervjuer med et mindre utvalg relevante personer og instanser i Norge, herunder krisesenterledere, veterinærer, samt distriktskontorer innen Mattilsynet. Med ett unntak er intervjuene gjennomført på telefon. Målet med intervjuene har vært å undersøke i hvilken grad problemstillingen om en mulig sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker er kjent og hvordan man forholder seg til denne problematikken hos utvalgte aktører i Norge.

Studien er en pilot og dermed ikke utfyllende. Det har ikke vært mulig å gjennomføre en full gjennomgang og systematisering av den omfattende forskningslitteraturen, og kun et lite utvalg informanter fra enkelte utvalgte grupper er intervjuet. I alt er 17 personer intervjuet, fordelt på åtte krisesentre (daglig leder), syv veterinærer ved i alt fire veterinærklinikker og tre av Mattilsynets distriktskontorer, to i by- og ett i en landkommune. Intervjuene er først og fremst egnet til å gi en første pekepinn, og representerer ingen uttømmende beskrivelse av hvordan denne tematikken forstås og håndteres i Norge.

Hva sier forskningslitteraturen om sammenheng mellom vold mot dyr og vold mot mennesker?

Litteratursøk i BIBSYS ga en første indikasjon på interessen og kunnskapstilstanden i Norge. Det fantes rett og slett *ingen* bøker om dyremishandling og vold mot mennesker i norske universitets- og høyskolebiblioteker, dette til tross for at det finnes en omfattende internasjonal forskningslitteratur på feltet (Arkow, 2013). Det at denne litteraturen ikke er innkjøpt av biblioteker innen det norske universitets- og høyskolesystemet gjør det rimelig å anta at temaet ikke har vært særlig kjent eller blitt viet noen særlig oppmerksomhet i Norge. Dette kan imidlertid være i ferd med å endres etter NRK Brennpunkts reportasje om sammenhengen mellom dyremishandling og vold mot mennesker høsten 2013.

Ulike sammenhenger

Den internasjonale forskningen beskriver ulike former for sammenhenger, der vold mot dyr kan inngå i et større bilde av familievold og andre voldsformer.

- Sammenheng mellom dyremishandling som barn og partnervold og annen voldskriminalitet og overgrep som voksen.
- Sammenfall mellom dyremishandling, barnemishandling og annen familievold
- Dyremishandling blant barn som er vitne til eller offer for mishandling/misbruk

Sammenheng til senere voldskriminalitet mot mennesker

Den første sammenhengen som fikk oppmerksomhet var en mulig sammenheng mellom dyremishandling som barn og senere voldskriminalitet. Forestillingen om en slik sammenheng tillegges blant andre sosialantropologen Margaret Mead (1963) som skal ha uttalt at det verste som kunne skje et barn var å skade eller drepe et kulturelt verdsett dyr ("a good animal") og slippe unna med det. Dyremishandling inngikk sammen med ildspåsettelse og sengevæting, i den såkalte "Macdonald-triaden" som knyttet disse tre faktorene til senere alvorlig voldskriminalitet, herunder drap og voldtekt (Macdonald, 1963). Triaden har lenge blitt regnet som veletablert og tatt for gitt som tegn på fremtidig sosiopatologi, men er i dag langt på vei forkastet (Franklin, 2012). En av de tidligste studiene som pekte på en sammenheng mellom vold mot mennesker og vold mot dyr var Fernando Tapia 1971, som i en studie av antisosiale barn som ble henvist til klinikker for dyremishandling, fant at disse barna i stor grad kom fra voldelige hjem. Monique Frazier fant en høy andel av grusomhet og seksualisert vold mot dyr blant ungdom som var dømt for seksuelle overgrep (1997). Disse og andre studier, blant annet av studier av seriedrapsmenn (Wright, 2003), har lagt grunnlaget for "the graduation hypotesen", der dyremishandling ses som ledd i en alvorlig psykopatologisk skjevutvikling og der man antar at dyremishandling kan være en forløper til og lede til annen vold, gjennom opparbeiding av voldskompetanse.

Den antatte sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker har siden 1970-tallet påvirket diagnostisering, lovgivning og politiarbeid, i USA og etterhvert i flere andre land. Den amerikanske psykologforeningen har siden 1987 anerkjent grusomhet mot dyr hos barn og ungdom som et tegn på en antisosial personlighetsforstyrrelse (American

Psychological Association 1987; 1994). Dyremishandling ble inkludert i verdens helseorganisasjons klassifisering av mentale og adferdsmessige forstyrrelser (ICD-10) i 1996. FBI bruker dyremishandling som ledd i profilering av gjerningsmenn.

Flere stater i USA har, som følge av økt oppmerksomhet om sammenheng mellom dyremishandling og annen voldskriminalitet, definert dyremishandling som en mer alvorlig form for kriminalitet (American Humane Association 1996). Flere amerikanske stater har også innført kryssrapportering, lover som gjør det mulig for etterforskere av dyremishandling å henvise familier til barnevern og omvendt, utfra en antakelse om at det i hjem der man finner den ene formen for vold er økt risiko også for andre voldsformer. Flere amerikanske stater har også innført lovgivning der også familiedyr kan omfattes av rettsordre og beskyttelsestiltak mot vold.

Den senere tiden har flere imidlertid påpekt at sammenhengen ikke er så veldokumentert som antatt og at kryssrapportering ble innført uten at man hadde gode studier som viser at det faktisk er en sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker (deGue og DiLillo, 2009; Patterson-Kane og Piper, 2009; Beirne, 2009;). Kritikken gjelder særlig hypotesen om en klar årsakssammenheng mellom dyremishandling som barn og senere voldskriminalitet. Dels har man for lite og for lite systematisk forskning, dels er mange av studiene metodologisk mangelfulle, og endelig kommer ulike studier til ulike konklusjoner. Kritikerne argumenterer med at selv om studier av ungdom med atferdsproblemer og studier av dømte volds- og drapsmenn finner at en betydelig andel av disse har mishandlet dyr som barn, er det ikke mulig å trekke konklusjoner om fremtidig voldskriminalitet som voksen utfra barn som mishandler dyr. Patterson-Kane og Piper (2009) fant utfra en gjennomgang av forskningslitteraturen at dyremishandling er utbredt blant gutter og menn, og at det derfor ikke nødvendigvis kan settes likhetstegn mellom dyremishandling som barn og økt risiko for eventuell senere annen voldskriminalitet. Patterson-Kane og Piper (2009) advarer mot pågående lovendringer og praksis som kryssrapportering, som bygger på den antatte sammenhengen mellom dyremishandling og vold mot mennesker. Patterson-Kane og Piper er særlig ute etter å undersøke hypotesen om sammenheng til senere voldskriminalitet, den såkalte "graduation-hypotesen" og advarer mot konsekvensene for barn og familier om man begynner å se en potensiell seriemorder i ethvert barn som mishandler et dyr. Studiene de har valgt ut anvender imidlertid et ganske vidt mål for forekomst, som inkluderer samtlige som har utøvd dyremishandling eller vold mot dyr minst en gang. Det kan innvendes at de dermed avviser sammenhengen på et noe overflattisk grunnlag.

Merz-Perez og Heide (2004) undersøkte to grupper av lovbrøyttere: voldelige og ikke voldelige, og fant at de voldelige lovbrøytterne i stor grad hadde mishandlet dyr som barn eller unge, mens de ikke voldelige lovbrøytterne i liten grad hadde noen historie med dyremishandling. Om dette støtter "graduation"-hypotesen er likevel ikke sikkert. Patterson-Kane og Piper (2009) peker på at andre faktorer kan være bakenforliggende forklaringer for både dyremishandling og annen vold, særlig fattigdom. Familier som kommer i kontakt med både barnevern og dyrevernsmyndigheter tilhører ofte sosioøkonomisk dårlig stilte grupper i befolkningen, og sammenhengen mellom fattigdom og en rekke andre problemer, som familievold og rus, er kanskje viktigere enn dyremishandling alene som forklaring på videre voldskarriere. Det samme argumentet kan gjelde studier av ulike grupper lovbrøyttere, der man sammenlikner voldelige og ikke voldelige lovbrøyttere: de to typene kriminalitet kan gjenspeile ulike sosioøkonomiske grupper i samfunnet, der de voldelige kriminelle kommer fra de tyngst belastede gruppene i samfunnet, og er forskjellige fra ikke voldelige kriminelle.

Kellert og Feldhaus (1985) introduserte en mer nyansert og systematisk tilnærming til studiet av dyremishandling, som blant annet inkluderte motiv og hyppighet. De innførte dermed et skille mellom tilfeldige mishandlingshendelser utfra eksperimenterang eller nysgjerrighet, og et atferdsmønster med gjentatt og eskalerende dyremishandling. Senere har

andre (Ascione et al., 1997; Merz-Perez og Heide, 2004; Levin og Arluke, 2009) videreutviklet dyremishandlingsstudier til å inkludere blant annet motiv, hyppighet og alvorlighetsgrad.

I en gjennomgang av forskningslitteraturen, herunder også kritikken av ”graduation-hypotesen”, finner Gullone (2012) at hypotesen støttes av empirisk forskning når det gjelder personer i den mest alvorlige enden av det antisosiale spektrum. Gullone konkluderer med at et mønster med eskalerende vold mot dyr hos unge er en atferdsmessig markør for et videre livsløp med eskalerende aggresjon. Tilsvarende finner Levin og Arluke (2009) at når de kombinerer en studie av sadistiske seriemordere og en studie av et normalutvalg av studenter, er det et klart skille mellom dem som bevisst og gjentatt har torturert menneskenære familiedyr som hunder og katter, og dem som har utøvd mer tilfeldig dyremishandling. Et flertall av de 44 sadistiske seriemorderne hadde mishandlet dyr som barn, og over halvparten hadde torturert dyrene. Av dem igjen hadde et stort flertall brukt samme metoder som de senere brukte på menneskene som ble deres ofre. Levin og Arlukes studie av studenter fant, i likhet med en del andre studier at dyremishandling generelt var ganske utbredt (28%), men bare 5% hadde mishandlet hunder og katter, og bare 3% oppfylte samtlige av tre kriterier for alvorlig, sadistisk mishandling: Mishandling av hunder og katter, direkte og personlig mishandling med egne hender, og et oppgitt behov for å påføre smerte. Levin og Arluke mener det er denne gruppen som kan ha en forhøyet risiko for et fortsatt og eskalerende voldsforløp, og at eventuell intervensjon bør rette seg mot denne gruppen, og ikke mot alle barn som noen gang har mishandlet dyr.

Samforekomst av voldsformer: dyremishandling som varsel om annen familievold

Sammenhengen mellom familievold og dyremishandling har lenge vært ansett som veletablert (se for eksempel Sollund (2009) som slår dette fast under henvisning til Ascione et al (1997), Agnew (1998:178), (Beirne 1999) og McIntosch 2009). Nyere forskning synes å bekrefte at det er en samforekomst mellom de to voldsformene, selv om det forskningsmessige grunnlaget for en slik sammenheng ikke har vært så godt dokumentert. Både Patterson-Kane og Piper (2009) deGue og DiLillo (2009) tar utgangspunkt i at kryssrapportering i økende grad er innført, utfra en antakelse om en slik sammenheng, men uten at man har hatt gode forekomststudier av normalbefolkningen som entydig viser sammenhengen mellom dyremishandling og annen familievold. Mens Patterson-Kane og Piper på dette grunnlag advarer mot kryssrapportering andre former for intervensjon, forsøker deGue og DiLillo å avbøte kunnskapsmangelen gjennom en empirisk studie av et større utvalg på 860 amerikanske collegestudenter. deGue og DiLillo finner en samforekomst av vold mot barn, partner og dyr. I dette utvalget var det 60% av dem som hadde erfaring med dyremishandling, enten som utøver eller vitne, som hadde opplevd mishandling eller vold i hjemmet. deGue og David DiLillo konkluderer på dette grunnlag med at dyremishandling er en markør for andre typer familievold. Det vil si at der man finner dyremishandling er det også overhyppighet av andre voldsformer. De fant videre at dyremishandling er en sterkere indikator på annen vold enn motsatt. Mens 60% av dem som var vitne til eller selv mishandlet dyr også hadde opplevd vold i familien, var det 30% av ofrene for familievold som også hadde opplevd dyremishandling. Ifølge deGue og DiLillo kan dyremishandling være et varsel om mulig omsorgssvikt og annen familievold, og de konkluderer med at deres funn støtter den praksisen med kryssrapportering som en del amerikanske stater allerede har innført, der dyremishandlingssaker rutinemessig fører til henvisning til barnevernet og der barn som er vitne eller utøver av dyremishandling undersøkes i forhold til vold i hjemmet. Forfatterne

peker på at det utfra deres funn er viktig hvordan kryssrapportering foretas, ettersom dyremishandling er en viktigere markør for annen familievold enn omvendt.

Hvordan håndteres sammenhengen?

I tillegg til studier av selve fenomenet, forsker man i dag på hvordan ulike aktører i volds- og dyremishandlingsfeltet forholder seg til en eventuell sammenheng mellom disse voldsformene. Montoya og Miller (2009) argumenterer for at veterinærer og andre aktører innen dyrevern, er i en særlig viktig posisjon for å avdekke potensiell vold, misbruk og omsorgssvikt av barn, noe som støttes av deGue og Delillos undersøkelse (2009) som ble omtalt ovenfor, som konkluderte med at dyremishandling kan være et varsel om annen familievold. Det etterlyses klarere mandat og metoder for også å avdekke vold og forsømmelse av dyr som ledd i undersøkelser og oppfølging av utsatte familier, under mer eller mindre eksplisitt henvisning til fare for videre skjevutvikling hos barn som mishandler dyr (se for eksempel Hawksworth og Balen, 2009, fra Storbritannia). Girardi og Poluzzo (2012) undersøker i hvilken grad barnevernet i Ontario, Canada innhenter informasjon om vold mot dyr og i hvilken grad dette inngår i deres intervensjonsvurderinger. Det viste seg at mange barnevernsansatte hadde observert dyremishandling i familier som var under utredning, og nesten alle mente at vold mot dyr burde inngå i vurderingen av eventuelle tiltak fra barnevernet. Veldig få barnevernsansatte stilte imidlertid spørsmål om dyr som en del av utredningen. De som gjorde det fant høyere hyppighet av vold mot dyr enn de som ikke spurte. Forfatterne anbefaler på bakgrunn av dette at barnevernsarbeidere rutinemessig bør stille barn og omsorgspersoner spørsmål om dyremishandling og observere atferd og levevilkår for familiedyr som en del av den generelle risikovurderinger.

Kvinner som oppsøker krisesentre

En gren av forskningen på sammenheng mellom dyremishandling og annen familievold er studier av kvinner som oppsøker krisesentre. Ascione (1998) fant i en studie at 74% av kvinner som oppsøkte krisesentre hadde dyr og at trusler fra den voldelige partneren om å skade eller drepe familiens dyr var meget utbredt (71%). En betydelig andel, 32%, av kvinnene opplyste også at deres barn plaget dyr. En studie av kvinner som lever med voldelige menn (Ascione, 1998) viste at 16% var voldelige mot egne barn eller dyr (mot 3% i normalbefolkningen). Et stort flertall av krisesentreledere i den samme undersøkelsen mente at det var en sammenheng (83,3%), men likevel var det under 28% av krisesentrene som rutinemessig stilte spørsmål til brukerne om dyr (Ascione, Weber og Wood 1997). I Sverige fant Holmberg i en studie av krisesentre (2004) at 69 av i alt 87 krisesentre mente det var sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker.

Ansvar for dyr kan få konsekvenser for hvorvidt voldsrammede oppsøker krisesentre. Flynn, (2000), fant at 25% av kvinner som oppsøkte krisesentre hadde utsatt bruddet med den voldelige partneren på grunn av at de var urolige for dyret. Holmbergs studie (2004) av svenske krisesentre fant at 66 av de i alt 87 krisesentrene som deltok i undersøkelsen hadde erfaring med at kvinner hadde unnlatt å oppsøke krisesentre på grunn av omsorg for dyr. Holmberg fant at krisesentrene i noen grad forsøkte å hjelpe, ved å henvise til private dyrepensjonat eller samarbeid med lokale dyrevernorganisasjoner, ved i enkelte tilfelle innlosjere kvinner med dyr på hotell eller gjøre unntak fra regelen om ikke å medbringe dyr til krisesenteret, samt ved at ansatte selv tok med seg dyr hjem, som ad hoc løsninger. Ingen av krisesentrene i Holmbergs studie hadde tilgang til et etablert kommunalt tilbud. En svensk

studentoppgave (Leander) fant at bare ett av 16 krisesentre som ble kontaktet hadde tilbud til kvinner med dyr.

Litteraturen på kvinner som oppsøker krisesentre tyder på at vold mot dyr kan inngå som ledd i den typen mishandling og kontroll av offeret som i voldsforskningen omtales som ”patriarkalsk terror” (Johnson, 1995). I Holmbergs (2004) bok med den talende tittelen *Med husbondens röst* inngår mishandling av både dyr og mennesker inngår i et slikt volds- og terrorregime. Gjennom å skille mellom alminnelig partnervold og patriarkalsk terror forsøkte Johnson å avklare hvordan ulike studier kom til så ulike resultat når det gjaldt omfang og alvorlighetsgrad av vold mot kvinner. Denne tilnærmingen kan også ha relevans når det gjelder dyremishandling, der man kan argumentere for å skille mellom generell forekomst og den mest alvorlige mishandlingen. Flynn (2000; 2009; 2012) har vært opptatt av kvinner, barns og dyrs felles utsatthet i mishandlingsrelasjoner. Dyr av mishandlede kvinner er særlig utsatt for mishandling på grunn av deres rolle som trøst og støtte for mishandlingsofferet, og som et middel for å ramme den mishandlede på.

Konklusjon litteraturgjennomgang

Forskningslitteraturen er ikke entydig når det gjelder en eventuell årsakssammenheng mellom dyremishandling som barn og senere voldskriminalitet som voksen (den såkalte ”graduation”-hypotesen). Når det gjelder samforekomst mellom dyremishandling og annen familievold synes det å være større konsensus. Dette underbygges av krisesenterstudiene, som finner at vold mot dyr kan være en viktig del av voldserfaringene, omsorgsforpliktelsene og trusselbildet for dem som oppsøker krisesentre.

Intervjuer med et utvalg relevante instanser i Norge

Krisesentre

Intervjuer med krisesenterledere ved åtte krisesentre på ulike steder i Norge, viste at problemstillingen med brukere som hadde dyr var kjent, og videre at trusler mot dyrene kunne inngå i trusselbildet for den voldsutsatte: Vold mot dyr kan inngå i trusselbildet på ulike måter: *”De voksne truer barna med å ta livet av bikkja.”* Men det kan også være andre årsaker enn direkte trusler mot dyret: *”Det er kanskje deres hund, og de kan ikke tenke seg å overlate den til ham de flykter fra.”*

Vi har sett grusomme ting. Kan ikke gå i detaljer på grunn av taushetsplikt. Men det er verst for barn, det kan være et barn som har en kattunge det er veldig knyttet til, eller en tenåring som har en hund som er den eneste de føler forstår dem. Vold mot dyret er det verste for barnet. I mange tilfelle, det er ikke uvanlig at dyra også blir utsatt for vold der hvor det er vold. Det kan også være bønder, der den høygravide kona må ta dyra ellers blir de stående, eller at dyra utsettes for farlige situasjoner, som å kaste dyret ut i en elv.

Vi er blitt mer opptatt av materiell skade som en måte å ramme på, han kan ødelegge ting hun er glad i, som brudekjolen, gaver hun har fått som betyr noe for henne, PCen som barnet har jobbet hele sommeren for å kjøpe etc. Her kan man tenke seg at det å ramme dyr lan ha samme funksjon. Kjempelig glad for at det settes fokus på dette. Vold mot dyr kan ramme sårbare mennesker veldig dypt.

På spørsmål om omsorg for dyr hadde utsatt eller hindret noen i å komme til krisesenter, mente to at det hadde det, men det var vanskelig å vite sikkert : *”Kjenner til at noen har utsatt å komme på grunn av omsorg for dyr, men vet ikke om dyr har hindret noen i komme. Det hender at folk ikke kommer selv om det er avtalt, men vi vet ikke hvorfor.”* Noen bruker dagtilbud i stedet for botilbud. Lederen for ett krisesenter mener det kan ha sammenheng med omsorg for dyr: *”Har tenkt på at det kan være hensyn til omsorg for dyr, for eksempel om man bor på småbruk, som gjør at men heller velge dagtilbudet enn å bo, fordi det blir vanskelig med dyrene. Men vet ikke.”*

Det varierte hvordan krisesentrene forholdt seg til voldsutsatte med ansvar for dyr: De fleste tok på en eller annen måte høyde for at dyr kunne inngå i den voldsutsattes totale omsorgsforpliktelser og så det som sitt ansvar å bidra til å finne løsninger i større eller mindre grad. Flere hadde etablert rutiner for å hjelpe til med å finne passende plassering av voldsutsattes dyr. Noen betalte for opphold på dyrepensjonat/kennel. Andre henviste til dyrepensjonat/kennel, men den voldsutsatte måtte selv betale. Andre forsøkte å få den voldsutsatte til å bruke eget nettverk for plassering av dyrene. Bare ett krisesenter avgrenset seg helt fra ansvar og leder mente at omsorg for dyr var en ren privatsak som ikke inngikk i deres tilbud og som krisesenteret dermed ikke hadde noe med. Ingen hadde et tilbud der voldsutsatte fikk ta med seg dyr til krisesenteret. Bare ett krisesenter stilte systematisk spørsmål om ansvar for dyr som en del av standardutredningen ved inntak. Flere peker på at dagens tilbud ikke er godt nok:

Det hadde vært ideelt om folk kunne fått beholdt dyret på krisesenteret- De som har dyr bekymrer seg mye der dyret har blitt plassert hos andre. En som bodde her lenge hadde dyret hos familie og hadde jevnlig kontakt, men ville vært bra om de kunne ta dyret med seg. Når vi ikke kan ta imot dyr er det delvis allergier men også på grunn av at hit kommer folk fra andre kulturer, og noen ville bli utestengt om det var dyr her. Om det hadde eksistert et trygt sted der folk kunne vite at dyret også var i trygghet. Ikke alle har familie og venner, og om de ikke får noen til å passe dyret er omplassering eneste mulighet. Det blir veldig trist.

Noen har inngått en avtale med et dyrepensjonat for plassering av familiedyr dersom det er aktuelt. Bakgrunnen er at de har opplevd at kvinner som kommer har ansvar for dyr og ikke føler de kan reise fra dem, og spør om de kan få ta med hun, katt, kanin eller undulat til krisesenteret. *”Når du er i krise og kommer midt på natten – det er mange som ikke kan reise fra hesten sin eller schæferen.”* Når problemet oppsto før pleide de ansatte å diskutere det seg imellom og se om en av de ansatte kunne ta seg av dyret. En gang hadde de en kanin i grillhytta, men dette var ikke en varig løsning, så de ble enige om å få til et mer organisert tilbud. Initiativet kom her fra nettverket som følger opp brukere ved hjemreise.

Det er imidlertid ikke trusler og vold mot dyr som er argumentet for at dette krisesenteret utviklet tilbudet, men hensynet til å kunne gi et tilbud til alle brukere, utfra argumentet om at de som bruker krisesenteret er et utsnitt av befolkningen og at en del har dyr. Ettersom dyr inngår i de omsorgsforpliktelsene noen av brukerne har, ser krisesenteret det å gi et tilbud til dyret som viktig for å kunne gi et tilbud til alle som trenger det, slik at ikke omsorg for dyr skal hindre dem i å oppsøke krisesenter. *”Vi gjør bare det vi kan for å hjelpe dem vi skal hjelpe uten noen baktanke”* (som at det eventuelt skulle være noen sammenheng mellom vold mot mennesker og dyr).

Også et annet krisesenter hadde avtale med kennel/dyrepensjonat, her inngikk ikke redusert pris, men det dekkes i praksis gjerne av krisesenteret. De har hatt dette i ca tre år. Før det tok de også inn dyr ved behov, som de hadde i eget uthus, men av hensyn til personalet, noen som ikke ønsket å ha ansvar for stell av dyr på grunn av allergi med mer, fant de annen løsning. De har utviklet egne rutiner for hvordan håndtere situasjoner der det er dyr inne i bildet. Dette ble gjort på eget initiativ utfra opplevd behov for dem som må ta med

seg dyr, frykt for at voldsutøveren kan komme til å skade dyret. Et tredje krisesenter har samarbeidet med dyrepensjonat, men vil etablere eget tilbud når de snart får nye lokaler.

Vi har ikke noe særlig tilbud til voldsutsatte med dyr, men vi har ved behov kjøpt plasser på dyrepensjonat. Fra neste høst får vi nye lokaler der det blir mulighet til å ha dyr i tilstøtende lokale. Har opplevd at dette er et problem. Særlig hunder. Det er mange som blir igjen hjemme om de ikke får ta med seg dyra. De er ofte knyttet til dyra og dyr kan være en trygghet i et voldelig hjem. Dyra er preget av voldelige hjem med skriking og bråk, kasting og materielle skader. Det opplever jeg som vold mot dyr.

Mens de fleste krisesentrene så brukerens ansvar for dyr som noe de måtte forholde seg til for å gi et godt tilbud, var det ett krisesenter der lederen tok klar avstand fra et slikt ansvar. Likevel er det en problematikk man må forholde seg til i konkrete tilfelle:

Vi har ikke noe tilbud til dyr. Ansvar for eventuelle dyr er beboernes private ansvar og helt irrelevant. Det er ikke lov å ha dyr på mottaket på grunn av Mattilsynet, andre beboere, allergier etc. Brukerne må finne egne løsninger på eventuelt ansvar for dyr. Det er kenneler i nærheten, og så går vi gjennom hva den enkelte har av privat nettverk og da finner de gjerne private løsninger, gjerne kortsiktig plassering i kennel og så private løsninger. Det er ikke et stort problem. Vi dekker ikke utgifter til kennel, opplever ikke at det er noe behov. Vi spør ikke om dyr ved inntak. Det er irrelevant. Det vi ser på er den voldsrelasjonen. Eventuelle dyr er en helt privat sak. (Men) vi må se på de konkrete utfordringene for den enkelte. Da kan omsorg for dyr og hva som skal skje med dyra komme inn. Men det er ikke en del av vårt tilbud, eller av vårt lovverk eller finansiering.

For å oppsummere: Problematikk omkring dyr var kjent hos samtlige krisesentre. Samtlige mente også at omfanget var lite. De som hadde et tilbud oppga at de støtte på problemet en til to ganger i året. De som hadde tilbud om hjelp med plassering av dyr hadde selv etablert dette på egen hånd utfra opplevd behov. Ingen av dem visste om andre krisesentre som hadde tilsvarende tilbud. Selv om alle hadde erfaringer med denne problematikken var dette ikke tema for faglige diskusjoner utenfor krisesenteret.

Veterinærer

Veterinærene hadde i liten grad reflektert over problemstillingen om mulig sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker. Flertallet hadde sett eller mistenkt dyremishandling i form av vold eller vanskjøselse. Det var ulike oppfatninger om omfang. Noen mente omfanget var lite, mens andre, som nedenstående, mente det var stort.

Det er mye stygge saker, ikke bare familiedyr, men husdyr, som står i møkk, som ikke får nok for og er underernært, døde kalver som ligger ved mora og råtnet. Det er mye mer enn det som kommer opp i media, det er veldig lite som kommer opp i forhold til hvor mye det er.

Det å oppdage dyremishandling er midlertid ikke lett:

(Vi) har hatt smådyr som er påført skader for eksempel indre skader som kan skyldes stump vold (men det) er veldig vanskelig for oss å kunne si om et dyr med skader er påført dem, om det har falt ned, er påkjørt eller slått med slegge. Men (kan tenke seg, men har ikke selv opplevd det) at man kan gjennomskue eier som eventuelt kommer med dyr som får gjentatte skader. Og man kan se det på atferden til dyret.

Blant veterinærene kom det frem kritikk av manglende oppfølging og manglende system for å ivareta dyr i Norge:

Dyrebeskyttelsen her gjør en god jobb, særlig med katter men også hunder. De melder videre til Mattilsynet. Mattilsynet burde være flinkere til å følge opp. For eksempel så varsler de alltid før de kommer og da er kanskje ikke dyret der eller det ser fint ut og de gir bare en advarsel og så skjer det ikke mer.

Det finnes ikke noe system for å ivareta dyr etter at Mattilsynet har vært der, bare avliving. I andre land har de ordninger med omplassering. Mattilsynet har ingen skrupler med å avlive 20 hunder om kennel legges ned, mens de kunne blitt friske og enkelt blitt omplassert gjennom FINN. Det kan vi bli bedre til som verdens rikeste land.

Det kom også frem skepsis til dagens praksis og lovverk:

Nei (det er ikke godt nok). Så vidt jeg kjenner til er dyr fortsatt definert som «ting» i norsk lovgivning. Generelt må strafferammer økes. Det er for mye fokus på «personlige tragedier» som unnskyldning for vanskjøtsel og/eller mishandling.

Veterinærene kunne vært flinkere kanskje men særlig Mattilsynet. Det tar for lang tid og blir skrevet for mye rapporter. Det kan ta opp til ¼ år fra første reaksjon til noe skjer om det ikke er så grovt at dyrene avlives med en gang. Skulle ønske det var tettere oppfølging fra Mattilsynet, og mer pålagt rådgivning og samarbeid, ikke bare få dumpet et brev i posten slik det er nå. De skulle gi råd om hvordan bonden kan utbedre. Det finnes jo haugevis med folk både i Mattilsynet selv og for eksempel i Tine-systemet med kunnskap. Disse rådgiverne kunne gått inn for eksempel sammen med økonom og hjulpet bonden til å finne gode tiltak. For en bonde som sliter med å holde fjøset sitt, har ikke kapasitet til å tenke ut og sette i verk utbedringstiltak. Mattilsynet burde være mer rådgivere, og ikke bare tilsyn og politi som folk frykter, men hjelpere. De kunne være en ressurs.

Om eget dyrepoliti var det ulike holdninger, mens enkelte mente dette kunne være bra, mente andre at man bør bruke og forbedre de systemene som er i stedet for å bygge opp konkurrerende systemer, blant annet med argumentet at Mattilsynet har rådgivere og kontorer over hele landet og representerer en stor ressurs. En eventuell kryssrapporteringsplikt hadde veterinærene ikke kjennskap til.

Mattilsyn

Dyremishandling som kommer til Mattilsynet går mest på vanstell og mislighold. I landdistriktskontoret var dette den eneste formen som var observert. Ved distriktskontorene i byer var også ulike former for dårlig stell den vanligste formen, men her hadde man i tillegg også sett vold og bevisst mishandling. Generelt er det vanskelig for Mattilsynet å avdekke dyremishandling, selv etter å ha mottatt melding.

Saker der vi får melding er vanskelig, eier slår jo ikke hunden mens Mattilsynet er på tilsyn, og vi må finne skader som kan sannsynliggjøre det for å kreve at eier tar den til dyrlege og undersøker den. Når det er meldinger er det vanskelig å bevise.

Kravene til bevis og riktig saksgang kan ifølge en av saksbehandlerne føre til at dyreeiers rettssikkerhet går på bekostning av dyrs rettssikkerhet:

Ja det kan du si. De som har en god advokat kan sno seg unna. Så vi er veldig nøye på å få gyldig vedtak. Og det skal være veldig ille før vi går inn. Der det er riktig ille har vi jo mulighet for strakstiltak. Men forvaltningsloven setter begrensninger og vi er veldig nøye på å følge riktig saksgang for å få gyldig vedtak.

På spørsmål om kryssrapportering mellom dyrevernmyndigheter og barnevern mente saksbehandler ved ett distriktskontor at dette fungerte godt i dag og at man nærmest har en slik form for kryssrapportering i Norge som anbefales og dels er lovpålagt i andre land:

Vi har fått melding gjennom barnevernet, og har selv hatt med sosialtjenesten på tilsyn. Vi har også et godt samarbeid med politiet, Det foreligger allerede gjensidig rapporteringsplikt som også fungerer, mellom etatene, i hvert fall her, i en landkommune. Alle som ser dyremishandling er forpliktet til å melde, og det gjelder også Barnevernet.

Et annet distriktskontor mener derimot at det ikke fungerer:

Her er det nærmest det motsatte! Samarbeid med barnevernet fungerer dårlig når vi varsler. Jeg har forsøkt å varsle, og fikk ikke være anonym. Barnevernet mente det stilles større krav til offentlig tjenestemann. Jeg vil tenke meg om en annen gang før jeg gjør det. Det er mye lettere å gi anonym melding til Mattilsynet enn til barnevernet. Vi er mindre opptatt av hvem som varsler enn av hvor problemet som bekymringsmeldingen gjelder er, og drar ut og ser. Det er enklere å melde fra barnevern til dyrevernmyndigheter enn motsatt.

Forholdet til dyrevernemdene er også ulikt. Mens ett distriktskontor sier det er dyrevernemda som screener alle meldinger og som drar ut og undersøker, opplyser et annet kontor at dette er endret nå.

Vi bruker Dyrevernemda, men ikke som første instans. De skal vise hva et generelt godt husdyrhold er og vi har dem med på tilsyn noen ganger. Men de har mistet noe av effekten sin ettersom de ikke har vedtaksrett lenger. Det er bra. De kan ikke nok forvaltningsrett, og det er vi som må føre sakene og eventuelt foreta vedtak. Men de har sin misjon gjennom at de skal vise hva den almenne befolkningen synes er et godt dyrehold..

Ingen av saksbehandlerne som ble intervjuet syntes et eget dyrepoliti ville være noen løsning. De mente gjennomgående at det fungerer bra i dag og at Mattilsynet er dyrepoliti i Norge. En saksbehandler mente imidlertid at det blir en forbedring når de om kort tid de får en egen person i politiet å forholde seg til.

Konklusjon intervjuer

Krisesentrene var kjent med problematikk knyttet til plassering av voldsutsattes dyr og vold og trusler mot dyr som en del av voldsproblematikken for voldsutsatte, og flere hadde funnet løsninger for plassering av voldsutsattes dyr. Noen etterlyste muligheter for å gi et bedre tilbud. Til tross for at problemstillingen var noe alle hadde møtt, ble dette ikke diskutert i faglige sammenhenger.

Det er ikke mulig utfra intervjuene med veterinærer og saksbehandlere i Mattilsynets distriktskontorer å si noe entydig om hvordan man håndterer spørsmål om vold mot dyr og vold mot mennesker og eventuell samhandling med andre etater.

Sluttord og anbefalinger

Det synes utfra litteraturen å være enighet om en samforekomst av dyremishandling og familievold, der dyremishandling gir større sannsynlighet for også å finne annen familievold. Intervjuene viste at krisesentre i Norge møter denne problematikken i form av voldsutsattes omsorg for dyr, dyrs behov for beskyttelse og vold og trusler mot dyr som en del av trusselbildet. Samtidig var det ingen av krisesentrene som diskuterte dette med andre.

- For krisesentrene og kommunene som ansvarlige for krisesentertilbudet ville det kunne bidra til et bedre tilbud til voldsutsatte mennesker og dyr om dette i større grad ble løftet som et faglig tema. Det trengs mer systematisk kunnskap om dyr i mishandlingsrelasjoner og voldsutsatte og deres dyrs behov, og hvordan dette kan ivaretas av krisesentre og andre relevante instanser.

Kunnskapstilstanden er uavklart når det gjelder en eventuell årsakssammenheng mellom dyremishandling blant barn og unge, og senere voldskriminalitet.

- Det trengs en mer utfyllende gjennomgang av forskningslitteraturen enn det som har vært mulig innen rammen av dette prosjektet.

Når det gjelder arbeidet i Norge med å avdekke, forhindre og etterforske dyremishandling og vold både generelt og som del av en eventuell felles voldsproblematikk som omfatter både dyr og mennesker, gir denne pilotstudien ikke grunnlag for å trekke konklusjoner eller komme med konkrete anbefalinger. Det trengs mer forskning for å avklare kunnskapsstatus og eventuelt komme med anbefalinger:

- Det trengs mer forskning på dyremishandling og annen voldskriminalitet, herunder forskning på forekomst og eventuelle sammenhenger mellom dyremishandling og annen vold, både i form av egne studier og ved at spørsmål om dyremishandling integreres i andre studier av vold og overgrep.
- Videre trengs mer forskning på oppfølging av meldinger, etterforskning, anmeldelser og eventuelt utfall av anmeldelser om dyremishandling i rettssystemet, samt forskning på saker om dyremishandling og andre voldssaker med sikte på å avdekke eventuelt sammenfall.
- Endelig trengs forskning på håndteringen av dyremishandling og vold mot mennesker hos relevante instanser, herunder praktisering av tverretattlig samarbeid og kryssrapportering der dette er gjennomført.

Litteratur

- Agnew, Robert (1998) "The causes of animal abuse. A social-psychological analysis". *Theoretical criminology*, 2 , 177–209.
- Arluke, Arnold og Sanders, Clinton R. (1996) *Regarding animals*. Philadelphia: Temple University Press.
- Arkow, P. (2012) "Foreword" i Gullone, E. *Animal Cruelty, Antisocial Behaviour, and Aggression: More than a Link*. Basingstoke New York: Palgrave Macmillan.
- Arkow, P. (2013) Bibliography of the Link Between Animal Abuse, Domestic Violence, Child Abuse and Elder Abuse <http://www.animaltherapy.net/Bibliography-Link.html>
- Ascione, F.R. (1999) The abuse of animals and human interpersonal violence: Making the connection. I Frank R. Ascione, Phil Arkow (eds.) *Child Abuse, Domestic Violence, and Animal Abuse: Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*. Purdue University Press.
- Ascione, F.R. (2008) *The International Handbook of Animal Abuse and Cruelty. Theory, Research and Application*. Purdue University Press.

- Ascione, F.R., Claudia V. Weber, Teresa M. Thompson, John Heath, Mika Maruyama, Kentaro Hayashi (2007) "Battered Pets and Domestic Violence Animal Abuse Reported by Women Experiencing Intimate Violence and by Nonabused Women." *Violence Against Women* Volume 13 Number 4 April 2007, 354-373 Sage Publications 10.1177/1077801207299201 <http://vaw.sagepub.com> hosted at <http://online.sagepub.com> besøkt 10.10.2013
- Ascione, F.R. (2009). "People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications." *The Journal of social issues* 65.3 (2009) 569-587.
- Ascione, F.R. (2009). *The International handbook of Animal Abuse and Cruelty. Theory, research, and Application*. West Lafayette, Indiana: Purdue University press.
- Beirne, Piers (1999) "For a nonspeciesist criminology. Animal abuse as an object of study" *Criminology. An Interdisciplinary Journal. The official publication of the American Society of Criminology*. No 1, February 1999, 117-149.
- Beirne, P. (2009) *Confronting Animal Abuse: Law, Criminology, and Human-Animal Relationships*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- deGue, S. og DiLillo, D. (2009) "Is Animal Cruelty a "Red Flag" for Family Violence? Investigating Co-Occurring Violence Toward Children, Partners, and Pets." *Journal of interpersonal violence*. 24(6) 1036-1056 <http://jiv.sagepub.com/content/24/6/1036.full.pdf+html> besøkt 10.10.2013
- DeViney, E., Dickert, J., & Lockwood, R (1983) "The care of pets within child abusing families." *International Journal for the Study of Animal Problems*, 4, 3321-3329
- Enders-Slegers, M.J. og Janssen, M.A. (2009) *The Circle of Violence in the Netherlands: The Relation Between Animal Abuse and Domestic Violence*. Department of Clinical and Health Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Utrecht, Amsterdam, the Netherlands
- Faver, C.A. og Strand, E. B. (2007). "Fear, guilt and grief: Harm to pets and the emotional abuse of women." *Journal of Emotional Abuse*, 7(1) 51-71.
- Faver, C. A. & Strand, E. B. (2010). Unleashing compassion: Social work and animal abuse. I Frank. R. Ascione (Red.). *The international handbook of animal abuse and cruelty. Theory, Research, and Application*. West Lafayette, Indiana; Purdue University Press.
- Flynn, C. P. (2000). "Woman's best friend. Pet abuse and the role of companion animals in the lives of battered women." *Violence against women*, 6(2) 162-177.
- Flynn, C. P. (2009). "Woman battering, pet abuse and human-animal relationships." I Linzey, A. (red) (2009). *The Link between Animal Abuse and Human Violence*. Sussex Academic Press.
- Flynn, C. P. (2012). *Understanding animal abuse. A sociological analysis*. New York: Lantern Books.
- Franklin, K. (2012) "Homicidal Triad: Predictor of Violence or Urban Myth?" *Psychology today*. Witness <http://www.psychologytoday.com/blog/witness/201205/homicidal-triad-predictor-violence-or-urban-myth>
- Gerdin, J.A. og McDonough, S. P. (2013) "Forensic Pathology of Companion Animal Abuse and Neglect" <http://vet.sagepub.com/> Veterinary Pathology Online Published online before print May 17, 2013, doi: 10.1177/0300985813488895 *Veterinary Pathology May 17, 2013*
- Girardi, A. og Pozzulo, J.D. (2012) "The Significance of Animal Cruelty in Child Protection Investigations." *Social Work Research Advance Access* published July 10, 2012. <http://swr.oxfordjournals.org/content/early/2012/07/09/swr.svs012.full.pdf+html> besøkt 10.10.2013
- Gullone, E. (2012). *Animal Cruelty, Antisocial Behaviour, and Aggression: More than a Link*. Basingstoke New York: Palgrave Macmillan.
- Hawksworth, D. og Balen, R. (2009) "Animal cruelty and child welfare: The health visitor's perspective". I Linzey, A. (red) (2009). *The Link between Animal Abuse and Human Violence*. Sussex Academic Press.

- Carin Holmberg (2004) *Med husbandens röst – Om våld mot dyr i misshandelsrelasjoner*, Ystad, Kabusa böcker.
- Holmberg, C. og Enander, V. (2004) *Varför går hon – Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Ystad, Kabusa Böcker.
- Holmberg, C. (2011). Nya målgrupper och metoder om djurs roll i uppbrottsprocessen. I Viveka Enander & Carin Holmberg *Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser* (55-75). Lund: Studentlitteratur.
<http://www.jstor.org>
- Johnson, M.P. (1995) Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women *Journal of Marriage and the Family*, 57(2) 283-294.
- Kristiansen, Jan Erik (1994) "Kjæledyr i norske husholdninger." *Samfunnsspeilet* 4/94 18–22.
- Larsen, Guri (2003) *Dyrevern eller samfunnsvern*. Oslo: Unipub.
- Levin, J. og Arluke, A. (2009) Reducing the link's false positive problem. I Linzey, A. (ed) (2009). *The Link between Animal Abuse and Human Violence*. (163-172) Sussex Academic Press.
- Leander, K. S. (årstall mangler) *The Link - Sambandet mellom våld mot människor och våld mot dyr*. Studentoppgave. Uppsala universitet, Etnologiska institutionen Kön, makt och våld.
- Linzey, A. (red) (2009). *The Link between Animal Abuse and Human Violence*. Sussex Academic Press.
- Macdonald, JM (1963). "The threat to kill". *Am J Psychiatry* **120**: 125–130
- Mead, M. (1963). Problems of criminology and law in different cultures. Read at the 16th Annual Meeting of the Mid-Continent Psychiatric Group, September 14.
- Montoya, C.C. og Miller, C.A. (2009) "The role of veterinarians and other animal welfare workers in the reporting of suspected child abuse." I Linzey, A. (red) (2009). *The Link between Animal Abuse and Human Violence*. (273-281) Sussex Academic Press.
- Ottinger, T. , Gavier-Widén, D, Hård af Segerstad, C. og Rasmusson, B (2012) "Development of Veterinary Forensic Pathology from Crime Scene to Court." *Journal of Comparative Pathology* 01/2012; 146(1)61.
- Phillips, A. og Lockwood, R. (2013) *Investigating & Prosecuting Animal Abuse*. National District Attorneys Association (NDAA). Alexandria, Virginia.
- Politi høgskolen (2013) *Kan et økt fokus på dyrevern forebygge familievold? Bacheloroppgave*
http://brage.bibsys.no/politihs/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_39923/3/bachelor_Wilbers_Claussen.pdf
- Randour, M.L. (2004) "Including animal cruelty as a factor in assessing risk and designing interventions." Conference Proceedings, Persistently Safe Schools The National Conference of the Hamilton Fish Institute on School and Community Violence, Washington, D.C.
- Sollund, R. (2009) Menneskers paradoksale forhold til dyr *Sosiologi i dag* 39(3)42-68.
- Sollund, R. (2013) The victimisation of women, children and non-human species through trafficking and trade—crimes understood through an ecofeminist perspective. I South, N. og Brisman, A. (red.) *Routledge International Handbook of Green Criminology*.
- Stephan K. O. (2006) STATE ANIMAL PROTECTION LAWS—THE NEXT GENERATION
http://www.www.animallaw.info/journals/jo_pdf/vol11_p131.pdf besøkt 10-10 2013
- Volant, A.M. "The relationship between domestic violence and animal abuse: An Australian study." *Journal of Interpersonal Violence* 23.9 (2008) 1277-1295.
- Walton-Moss, B.J. Manganello, J., Frye, V., og Campbell, J.C. (2005) "Risk factors for intimate partner violence and associated injury among urban women." *Journal of Community Health*, 30(5) 377-389.
- Wright, J.; Hensley, C. (2003). "From animal cruelty to serial murder: Applying the graduation hypothesis." *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 47 (1) 71–88.

VEDLEGG

Organisasjoner og initiativer i fra andre land

Temaet dyremishandling og annen voldskriminalitet er et globalt fenomen, men har kanskje fått mest oppmerksomhet i USA, både i form av forskning og i form av samarbeid mellom flere organisasjoner, blant andre the *Latham foundation*, og the *American Humane association*. *National link coalition* har utarbeidet verktøy og ressurser på nett for å etablere allianser mellom dyrevernerinteresser og aktører innen voldsfeltet lokalt. I England og Wales samarbeider en rekke organisasjoner i the *Links Group*, herunder *National Society for the Prevention of Cruelty to Children* (NSPCC) og the *Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals* (RSPCA) om å fremme forståelsen av sammenhengen mellom dyremishandling og vold mot mennesker og tilbyr plassering av voldsutsattes dyr. I 2011 utvidet gruppen sitt virke til Skottland. I Storbritannia, USA og Canada 2005, har veterinærer utarbeidet retningslinjer for å melde dyremishandling, med utgangspunkt i antatt sammenheng mellom dyremishandling og vold mot mennesker. NLC tar utgangspunkt i at det er overlapp mellom vold mot barn, vold mot dyr, vold mot eldre og vold i nære relasjoner, og anbefaler kryssrapportering.

Sverige

Samarbeid ulike myndigheter

I Sverige er det også stor oppmerksomhet om dyremishandling og vold mot mennesker, og et utbredt samarbeid mellom ulike myndigheter og frivillige organisasjoner innen dyrevern og voldsfeltet. Den 3. september 2013 arrangerte for eksempel Länsstyrelsen och Polismyndigheten i Dalarna en konferanse om dyr og mennesker i voldsrelasjoner.

SeSambandet SeSambandet er en svensk gren/variant av National Link Coalition.

SeSambandet driver opplysningsvirksomhet om vold mot dyr og vold mot mennesker utfra samfunnsvitenskapelig og dyrevernfaglig kompetanse.

Veterinär Omtanke Om Våldutsatta (VOOV) er en ideell forening startet av veterinærer og veterinærstudenter i 2009. VOOV samarbeider med politiet, sosialkontor, myndigheter og foreninger og organisasjoner som møter voldsutsatte personer. I tillegg til å drive opplysning i form av foredrag, brosjyre og nettressurser, bistår foreningen med tilbud om plassering av voldsutsattes dyr, som ledd i å gjøre det enklere for voldsutsatte å bryte ut av en voldelig relasjon. Foreningen har i dag tilbud på fjorten steder i Sverige.

Veterinærmedisinsk rettspatologi

Links-gruppen utga i 2013 en guide rettet mot veterinærer for lettere å identifisere vold og det som omtales som ikke-tilfeldige skader hos dyr og mennesker. Rettspatologi er viktig for å etterforske og oppklare dyremishandling og drap på dyr. Gerdin og McDonough (2013) viser til at familiedyr i økende grad bringes inn for rettspatologiske undersøkelser i forbindelse med etterforskning av dyremishandling i USA. I Sverige arbeider Therese Ottinger (2012) med å etablere og utvikle veterinærmedisinsk rettspatologi i Sverige som ledd i sitt doktorgradsprosjekt.

Aktuelle organisasjoner på nett

American Humane Society <http://www.humanesociety.org/>

Latham Foundation http://www.latham.org/Issues/LL_05_SU.pdf#page=11

Links Group <http://www.thelinksgroup.org.uk/>

Länsstyrelsen och Polismyndigheten i Dalarna konferanseinnbydelse

<http://voovhem.files.wordpress.com/2013/06/inbjudan-och-program.pdf>

National link coalition <http://nationallinkcoalition.org/faqs/prevention>

Sesambandet <http://www.sesambandet.se/>

Veterinär Omtanke Om Våldutsatta (VOOV) <http://voovhem.wordpress.com/>